

Sovyetler Birliği'nde Radyo Yayıncılığının Afişler Üzerinden Sunumu

EBRU GÜLBUĞ EROL

Öz

Sovyetler Birliği yönetimi, 1922 yılında birliğin oluşumundan, 1991 yılında dağılmasına kadar geçen süre zarfında radyoyu etkili bir kitle iletişim aracı olarak kullanmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği yönetimi, kitleler üzerindeki etkisini arttırmak ve Batı Bloku ülkelerinden Doğu Bloku ülkelere doğru yönelen radyo yayınlarının etkisini kırabilmek için radyo yayıncılığına büyük önem vermiştir. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş döneminde radyo yayıncılığına bakışı, hazırlanan afişlere yansımış ve afişler üzerinden radyo yayıncılığına yönelik mesajlar kitlelere aktarılmıştır. Çalışmada Sovyetler Birliği'ndeki radyo yayıncılığının afişlere ne şekilde yansıtıldığına ortaya konulması amaçlanmıştır, bu amaçla çalışma kapsamında amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen Sovyetler Birliği'ne ait dört afiş, dilbilimci Ferdinand de Saussure'ün gösterge modeli üzerinden verilmek istenen açık ve gizil mesajlar ortaya konularak analiz edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgularda, afişler üzerinden Sovyetler Birliği'nde yaşayan halkların yalnızca Sovyetler Birliği'ne ait radyoları dinlemesi gerektiğinin vurgulandığı, Amerikan radyo yayıncılığının eleştirildiği ve radyonun çağdaşlığın bir simgesi olarak sunulduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Radyo, Sovyetler Birliği, Medya, Radyo Yayıncılığı, Afiş

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 03.11. 2019

Kabul Tarihi: 26.12.2019

ORCID ID: 0000-0001-6342-4298.

E-mail: egerol@inonu.edu.tr

The Presentation of Radio Broadcasting on Posters in Soviet Union

EBRU GÜLBUĞ EROL

Abstract

The administration of Soviet Union used the radio as an effective mass communication means during the period from the formation of the Union in 1922 to its disintegration in 1991. Especially during the Cold War, the administration of Soviet Union gave a great importance to radio broadcasting in order to increase its influence on the masses and to vitiate the radio broadcasting from the Western Bloc countries to the Eastern Bloc countries. Soviet Union's view to radio broadcasting during the Cold War was reflected in the posters prepared in that period and messages for radio broadcasting were transmitted to the masses through posters. In this study, it was aimed to show how the radio broadcasting in the Soviet Union was reflected to the posters. For this purpose, four posters of the Soviet Union, which were determined by using the purposive sampling method, were analyzed in the light of the linguist Ferdinand de Saussure's indicator model, revealing the explicit and latent messages given. In the findings, the posters emphasized that the people living in the Soviet Union should only listen to the radio stations of the Soviet Union, criticizing American radio broadcasting and presenting the radio as a symbol of modernity.

Keywords: Radio, Soviet Union, Media, Radio Broadcasting, Poster

Research Paper

Received: 03.11. 2019

Accepted: 26.12.2019

ORCID ID: 0000-0001-6342-4298.

E-mail: egerol@inonu.edu.tr

1.Giriş

Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığı, merkezi yönetimin kitlelere ulaşmasında önemli bir kitle iletişim aracı olarak değerlendirilmiştir. Sovyetler Birliği yönetimi, radyo yoluyla doğrudan devlet propagandasına yönelmiş, gerçekleştirilen radyo yayınlarında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin başta olmak üzere Sovyetler Birliği liderlerini yüceltmıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği radyolarında doğrudan Komünizm lehine, Kapitalizm aleyhine radyo yayınları yapılmış, Batı Bloku ülkelerinin Doğu Bloku ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği radyo yayınlarına karşı da propaganda yayınları ile mücadele edilmiştir. Bu aşamada Sovyetler Birliği yönetimi, ülke genelinde radyo kullanımını teşvik etmek, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nde yaşayan toplumların Batı Bloku ülkelerinin radyo yayınlarını dinlemelerini engellemek amacıyla afişlerden propaganda amaçlı yararlanmıştır.

Literatürde yapılan akademik çalışmalar incelendiğinde Sovyetler Birliği döneminde ve sonrasında radyo yayıncılığını inceleyen alanda farklı konu ve içerikte yayınların olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalar içerisinde; Ziglin (1935), Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığını; Howell (1960), Moskova Radyosu'nun Kuzey Amerika servisini; Korolkov ve Pariiskii (1979), Sovyet RATAN-600 radyo teleskopunu; Thomas (1982), elektronik mücadele alanı olarak Sovyet radyosunu; Salomonovich ve Lebedev (1984), Sovyet radyo astronomisini; Kingston (1984), İkinci Dünya Savaşı sırasında propaganda amaçlı kullanılan Sovyet radyo yayını; Wasburn (1988), Üçüncü Dünya Ülkeleri'ne yönelik Sovyet radyo yayını; Krug (1990), Sovyetler Birliği'nde devlet radyo-televizyonu tekelinin terk edilmesini; Bulkeley (1999), Sovyetler Birliği'nde amatör radyo yayını; Torosyan ve Starck (2006), Sovyetler sonrası dönemde medyanın yeniden müzakere edilmesi; Feinberg (2006), Rusya'da radyonun gelişimini; Schmelz (2009), Moskova Radyosu özelinde Sovyet radyo yayınlarını; Winek (2009), Soğuk Savaş döneminin başlarında Moskova Radyosu'nun faaliyetlerini; Lovell (2011), Sovyet kültürünün inşasında radyonun rolünü; Smirnov (2012), Sovyetler Birliği'nden sonra Rusya'daki radyo yayıncılığını; Lovell (2013), 1920-1950 yılları arasında Sovyet radyosunda Bolşevik yayınlarını; Lovell (2015), 1919-1970 yılları arasında Sovyet radyosunun tarihini; Habibov ve Zainiddinov (2017), Sovyet sonrası TV ve radyodaki aile planlaması mesajlarını; Mastny (2019), 1986-1987 yılları özelinde Sovyet radyo yayıncılığını incelemiştir.

Sovyet radyo yayıncılığı üzerine yapılan akademik çalışmalar içerisinde radyo yayınlarının afişler üzerinden sunumunu inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan çalışmada Sovyetler Birliği'nde radyo yayınlarını konu alan afişler üzerinden, Sovyetler Birliği'nin radyo yayıncılığına yönelik hangi mesajların verildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada "Sovyetler Birliği'ndeki

afişlerde radyo yayıncılığı ne şekilde sunulmaktadır?" sorusuna yanıt aranması hedeflenmiştir. Çalışma kapsamında amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen radyo yayıncılığını konu alan dört afiş, nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz tekniği kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, Sovyetler Birliği'nin Soğuk Savaş dönemindeki radyo yayıncılığına ışık tutması, Sovyetler Birliği'nin radyoyu kitlelere iletişim aracı olarak ne şekilde sunduğunu açıklaması ve Sovyetler Birliği'nin Batı Bloku ülkelerinin radyo yayınlarına bakış açısını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır.

2. Sovyetler Birliği'nde Radyo Yayıncılığına Genel Bakış

Radyo yayınlarının dünya genelinde yaygınlaşmaya başladığı 1920'li yıllar ve akabinde, Avrupa kıtasında farklı ideolojilere sahip totaliter yönetimler iktidara gelmiştir. Zaman içerisinde etkin bir propaganda aracı olarak ön plana çıkmaya başlayan radyo (Ahıska, 2005: 16), Sovyetler Birliği'nde Komünizm, İtalya'da Faşizm, Almanya'da Nazizm ve İspanya'da da Falanjizm ideolojilerinin kitlelere benimsetilmesi sürecinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle Almanya'da Nazilerin denetimindeki radyo kurumları, döneminin en gelişmiş ve örgütlenmiş merkezi haline gelmiş, kıtalar arasında 53 farklı dilde yayın yapmaya başlamıştır (Jeanneney, 2006: 172).

İkinci Dünya Savaşı, radyonun tarihte en etkili propaganda aracı olarak kullanıldığı dönem olmuştur. Bu dönemde özellikle Almanya'nın radyo yayınları sınırlarını aşarak Müttefik Devletleri'ni ciddi şekilde tehdit eden bir propaganda silahına dönüşmüştür. Almanya, İngiltere'ye karşı Lord Haw-Haw, ABD'ye yönelik de Axis Sally adlı radyo yayınlarını gerçekleştirmiştir. Benzer şekilde Japonya da ABD'ye yönelik Tokyo Rose adlı radyo propagandasını gerçekleştirerek, ABD askerlerinin savaşma isteğini azaltmaya çalışmıştır (Akarcalı, 2003: 174). ABD ise Almanya ve Japonya'nın radyo propagandasına karşı 1942 yılında Voice of America (Amerika'nın Sesi, VOA) adlı radyo yayın kuruluşunu meydana getirmiş ve VOA üzerinden yalnızca gerçeklerin kitlelere aktarılacağı iddia edilmiştir. Soğuk Savaş döneminde de Batı ve Doğu Bloku arasında radyo propagandası etkili olmuştur. ABD'nin finansmanında kurulan Özgür Avrupa Radyosu (RFE), doğrudan Doğu Bloku ülkelerine yönelik yayın yapmış (Kuruoğlu, 2006: 27) ve Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği aleyhine gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Sovyetler Birliği'nde doğrudan işçi sınıfının denetiminde propaganda amaçlı kullanılan radyo (Kocabaşoğlu, 1980: 8), birliğin kurulduğu ilk yıllarda ülke genelinde sınırlı bir etkiye sahip olmuştur. Buna karşılık zaman içerisinde Sovyetler Birliği yönetimi, dünyanın en geniş sınırlara sahip ülkesinde kitlelere aynı anda ulaşabilmek için radyonun önemli bir rol üstleneceğinin farkına varmış ve radyonun ülke genelinde

yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür. Sovyetler Birliği, radyo yoluyla geniş kitlelere ulaşmayı, böylelikle merkezi otoritenin gücünü arttırmayı planlamıştır. Aynı zamanda radyo yoluyla Sovyetler Birliği yönetiminin lehine propaganda yürütülmesi ve komünizm ideolojisinin kitleler nezdinde yüceltilmesi amaçlanmıştır. Özellikle 1928 yılından itibaren beş yıllık kalkınma planları gerçekleştiren (Hunter, 1973: 237) ve ilerleyen dönemlerde de bu planları sürdüren Sovyetler Birliği (Harrison ve Davies, 1997: 369) kalkınma planlarını, radyo kanalıyla kitlelere duyurmuş ve kendisini kitlelere ağdaş, modern ve hızla sanayileşmekte olan bir ülke olarak sunmuştur.

Vladimir Lenin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin liderliğine gelen Joseph Stalin döneminde de radyodan ülke genelinde propaganda aracı olarak etkili bir Şekilde yararlanılmaya devam edilmiştir. Stalin, Sovyetler Birliği içerisinde kendisine yönelen tüm muhalefeti etkisiz hale getirmiş, ülkedeki kitle iletişim araçları üzerinde denetim kurmuş ve kendisini efsanevi kişilik olarak Sovyet halkına sunmuştur. Zaman içerisinde Sovyetler Birliği'nde efsanevi bir kişilik haline getirilen Stalin (LaPorte ve Morgan, 2008: 125), radyodan ülke genelinde liderlik imajının gelişmesinde propaganda aracı olarak yararlanmıştır. Bu süreçte radyoda Stalin'in konuşmalarına yer verilmiş, ülkede sosyal ve ekonomik alanda elde edilen tüm başarılar doğrudan Stalin ile özdeşleştirilmiştir.

ikinci Dünya Savaşı döneminde Sovyetler Birliği'nde radyonun önemi daha da artmıştır. Almanya, 1941 yılında ani bir saldırı ile Sovyetler Birliği'ni işgale girişmiş (Hart, 2015: 195), kısa zaman içerisinde ülkenin Avrupa kıtasındaki topraklarının önemli bir bölümünü işgal etmeyi başarmıştır. Stalin bu süreçte doğrudan radyo kanalıyla Sovyetler Birliği halkını Alman ordularına karşı direnişe çağırmıştır. Savaş sırasında cephede bulunanların mektupları radyo yayınlarında okunmaya başlanmış (Briggs ve Burke, 2004: 240), Sovyet halkına cephede yaşanan gelişmeler radyo kanalıyla aktarılmıştır.

Aynı zamanda halkın moralinin yüksek tutulabilmesi ve Kızıl Ordu'nun savaşma işteğinin kırılmaması için radyodan Sovyetler Birliği'nin cephelerde elde ettiği başarılarla ve cephede Sovyet askerlerinin kahramanlıklarına yer verilmiştir. Özellikle bu süreçte radyo, Sovyetler Birliği'nin askere çağırma propagandasında önemli rol oynamıştır. Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetleri, Sovyetler Birliği halklarına olduğu kadar diğer milletlere de etki etmiş (Kuruoğlu, 2006: 27), Alman ordularına karşı Avrupa'nın pek çok bölgesinde ayaklanmalar başlamıştır. Sovyetler Birliği, cephede yaşanan ağır askeri kayıpları telafi etmek için radyo kanalıyla Sovyetler Birliği halkını cephede savaşmaya teşvik etmiş, diğer yandan savaş döneminde Sov-

yetler Birliği tarafından alınan kararların meşruluk kazanabilmesi için de doğrudan radyo yayınlarından yararlanılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın Müttefik Devletleri'nin lehine sonuçlanmasından kısa bir süre sonra ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloku ülkeleri ile Sovyetler Birliği'nin liderlik ettiği Doğu Bloku ülkeleri arasında Soğuk Savaş adı verilen yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği, ABD'ye ve onun müttefiklerine karşı radyo yoluyla propaganda yayınlarına başlamış, İkinci Dünya Savaşı'ndaki hedefi Nazizm ve Faşizm ideolojileri olurken, Soğuk Savaş döneminde ise yeni hedefi Kapitalizm ideolojisi olmuştur. Radyo yayınlarında kapitalist ülkeler olarak adlandırılan ABD ve müttefikleri sert şekilde eleştirilmiş, dünya genelinde yaşanan bazı çatışmalardan sorumlu tutulmuştur. Özellikle haber yayıncılığında önemli bir araç olan radyoda (Hollander, 1967: 359), Kore Savaşı ve daha sonra başlayan Vietnam Savaşı'nda, ABD ve müttefiklerinin Kore ve Vietnam'a müdahalesi işgalcilik olarak suçlanmıştır.

Soğuk Savaş döneminde radyo yayınları doğrudan Sovyetler Birliği ve ABD arasında yaşanan rekabete de dahil olmuştur. Radyo kanalıyla ABD'nin geliştirdiği nükleer silah gücüne karşı Sovyetler Birliği tarafından geliştirilen nükleer silahlar hakkında bilgi verilmiş, ayrıca ABD'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik herhangi bir nükleer saldırısına karşı yine nükleer bir saldırıyla karşılık verileceği konusunda kitlelerin radyo yoluyla inandırılması amaçlanmıştır. Bu yolla ABD'den gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı Sovyetler Birliği'nin hazır olduğu mesajı Sovyetler Birliği halkına verilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nin ABD ile uzay mücadelesi de radyo yayınlarına konu edilmiş, 1961 yılında Sovyet kozmonot Yuri Gagarin'in uzaya çıkışı Sovyetler Birliği'nin başarısı olarak radyolarda sunulmuştur. Sovyet radyoları, Sovyetler Birliği'nin 1956 yılında Macaristan'a ve 1968 yılında Çekoslovakya'ya müdahalesini de haklı gösteren yayınlara yönelmiş, benzer şekilde 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali de radyo yayınları üzerinden meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Sovyetler Birliği yönetimi, Doğu Bloku ülkelerinde oluşabilecek her türlü karşı devrime yönelik sert önlemler almış (Priestland, 2017: 453), bu süreçte radyo propagandasını etkili bir şekilde kullanmıştır. 1985 yılında Mihail Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nin liderliğine gelmesinden sonra da Sovyet radyo yayınları, Gorbaçov'un perestroika (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık) olarak bilinen reformlarını kitlelere aktarma görevini üstlenmiştir.

3. Sovyetler Birliği'nin Yabancı Radyo Yayınları ile Mücadelesi

Sovyetler Birliği, 1917-1922 yılları arasında kurucu unsuru olan Kızıl Ordu ile Komünizm ideolojisine karşı hareket eden Beyaz Ordu arasında gerçekleşen Rus İç Savaşı'ndan hemen sonra kurulmuştur. Bu dönemde radyonun ülke genelinde yay-

gın bir iletişim aracı olmaması, iç savaşta radyonun etkin bir şekilde kullanılmasını engellemiştir. Buna karşılık 1922 yılında Rus İç Savaşı'nın sonlanması ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra diğer ülkelerde Sovyetler Birliği'ni ve Komünizm'i eleştiren radyo yayınları yapılmaya başlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya, İngiltere ve Fransa ile İtilaf Devletleri olarak aynı cephede savaşmış, buna karşılık savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin kurulması ile birlikte İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliği'ne karşı hareket etmeye başlamıştır. Her iki ülke Rus İç Savaşı'nda da Kızıl Ordu'ya karşı hareket etmiştir (Riasanovsky vd., 2011: 519). Ayrıca 1933 yılında Almanya'da iktidara gelen Naziler, doğrudan Sovyetler Birliği'ni hedef almıştır. Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesiyle ülke genelinde ucuz fiyattan radyo satılmaya başlanmış* (Welch, 2004: 219) ve radyo yayınları hızla gelişmiştir. Almanya'nın dört bir yanına radyo yayınları gerçekleştirilmiş, milyonlarca Alman vatandaşı yaşanan gelişmeleri radyolardan haber almıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın işgaline uğrayan Sovyetler Birliği, savaş döneminde Almanya'nın radyo propagandasına maruz kalmıştır. Bu süreçte Almanya, gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse işgali altında bulunan diğer Avrupa ülkelerinde Sovyetler Birliği karşıtı radyo yayınları gerçekleştirmiştir. Alman radyo yayınlarında, Sovyetler Birliği yönetimi teslim olmayarak ülkenin yıkımına yol açmakla ve kitlelerin ölümüne neden olmakla suçlanmıştır. Diğer yandan Almanya, teşkil ettiği Waffen-SS** birimlerine Sovyetler Birliği'nden asker toplamak için de radyo yayınlarından yararlanmış. Benzer şekilde Sovyetler Birliği'ne muhalif birliklerin oluşturulması için de radyo propagandası yapılmış, bu süreçte Avrupa devletlerinin Komünizm ideolojisine karşı cephe oluşturduğu ve Sovyetler Birliği'ne karşı ortak savaşa katıldıkları aktarılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yönetiminde Yahudilerin olduğunu iddia eden Alman propagandası (Goebbels, 2016: 67), Komünizm ideolojisi ile antisemitist söylemleri bir arada kullanmış, Alman radyolarından Rusça yapılan yayınlarda Sovyet halkını teslim olmaya çağırmıştır.

1945 yılında Almanya'nın teslim olmasıyla birlikte Sovyetler Birliği için ciddi bir tehdit ortadan kalkmış, buna karşılık İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş dönemi, Sovyetler Birliği için yeni tehditlerin oluşmasına yol açmıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin liderlik ettiği Batı Bloku ülkeleri doğrudan Sovyetler Birliği'ni hedef almıştır. Bu aşamada radyo, her iki blok arasındaki ideolojik rekabette önemli bir rol oynamış, (Risso, 2013: 145), Sovyetler Birliği'nin radyo yayınlarında

*Volksempfänger (halk alıcıları), Nazilerin Almanya'da iktidara gelmesinden sonra ülkede halkın ucuz fiyattan radyo sahibi olması amacıyla mühendis Otto Griessing'e hazırlanan radyo alıcısıdır. Volksempfänger'in kullanımı ile birlikte Almanya'da radyo kullanıcıları oranı ciddi oranda artmıştır.

**İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın bünyesinde oluşturulan askeri birlikler. Farklı ülkelerin askeri birliklerinden de Waffen-SS birimleri oluşturulmaktaydı.

Komünizm yüceltilirken, Batı Blokunun radyo yayınlarında Komünizm eleştirilere maruz kalmıştır. Sovyetler Birliği, Batı Bloku ülkelerinden Komünizm ideolojisini ve Sovyetler Birliği'ni eleştiren her türlü kitap, gazete ve derginin Doğu Blokuna girmesini engellemiştir. Buna karşılık Sovyetler Birliği tarafından Batı Blokunun radyo yayınlarının parazitlenmesine yönelik faaliyetler yetersiz kalmış ve Batı Blokunun radyo yayınları doğrudan Doğu Bloku ülkelere ulaşmıştır.

ABD yönetimi, radyo yayınlarının Sovyetler Birliği'ne karşı ciddi bir propaganda aracı olarak kullanılabileceğini savunmuş, bu amaçla 1949 yılında ABD'de Radio Free Europe (Özgür Avrupa Radyosu, RFE) kurulmuştur. RFE, radyo istasyonlarını doğrudan Doğu Bloku ülkelere yayın yapmaya odaklanmış, radyo yayınlarında Sovyetler Birliği yönetiminin, Doğu Bloku ülkelerini diktatörlükle yönettiği iddia edilmiştir. Radyo yayınlarında Batı Bloku ülkelerinin refah ve özgürlük içerisinde yaşadıklarına vurgu yapılmış, Kore Savaşı ve Vietnam Savaşı'nda da doğrudan Sovyetler Birliği suçlanmıştır. Bu süreçte ABD yönetimi tarafından maddi açıdan desteklenen RFE (Cumings, 2008: 168), pek çok farklı dilde yayın yaparak Doğu Bloku ülkelerinde geniş bir kitleyi etkilemeyi ve radyo yayınları ile Sovyetler Birliği radyolarının Doğu Bloku ülkelerinde meydana getirdiği bilgi tekeli ortadan kaldırmayı amaçlamıştır.

4. 21. Yüzyılda Afişlerin Dünyada ve Sovyetler Birliği'nde Propaganda Amaçlı Kullanımı

Belirli bir fikir, düşünce veya ideolojiyi kitlelere empoze eden afişlerin (Backer 2007: 90), propaganda amaçlı kullanımının geçmişi çok eski zamanlara dayanmaktadır. İnsanlar propaganda amaçlı kullanılan afişlerde yazı, resim veya fotoğraf kullanarak kitlelere belirli mesajları en dikkat çekici ve akılda kalıcı şekilde aktarmaya çalışmaktadır. Propaganda afişlerinde yazıların görseller ile birlikte ortaya konulması, verilmek istenen mesajın kitleler tarafından daha kolay algılanmasını sağlamaktadır (Leone 2017: 178). Bu süreçte afişlerdeki yazı, resim ve fotoğraflar doğrudan afişin kullanıcısı tarafından belirlenmekte, afişi yapan kişinin desteklediği taraf yüceltilirken, rakip olan taraf ise sert şekilde eleştirilmektedir (Murray 2000: 143). Afişler, özellikle okuma yazma oranının düşük olduğu ve radyo, televizyon vb. görsel ve işitsel kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı dönemlerde en etkili propaganda araçlarından biri olarak kullanılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı, afişlerin propaganda aracı olarak tarihte kapsamlı şekilde kullanıldığı ilk dönem olmuştur. Bu dönemde İtilaf ve İttifak Devletleri, savaşta kitlelerin desteğini alabilmek için propaganda afişlerinden yararlanmışlardır. Özellikle İngiltere'de savaş döneminde propaganda faaliyetlerinin yürütülmesi için Savaş Propaganda Bürosu (War Propaganda Bureau) adında profesyonel bir propaganda birimi oluşturulmuş (Messinger, 1992: 37) ve bu dönemde Almanya'yı hedef alan

çok sayıda propaganda afişi basılmıştır. İngiltere tarafından basılan propaganda afişlerinde, İngiliz kamuoyunda Alman ordularına karşı nefret söylemi inşa edilmeye çalışılmış, bu yolla İngilizlerin, savaş çabalarına destek vermeleri amaçlanmıştır. Buna karşılık Almanya ise müttefikleri ile olan dostluğunu ve iş birliğini geliştirmeye yönelik propaganda afişlerini hazırlamış ve propaganda afişleri üzerinden kitleleri savaşa teşvik edici mesajlar vermeye çalışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda da Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi afişler propaganda amaçlı etkin bir şekilde kullanılmış, bu dönemde Komünizm, Nazizm, Faşizm, Falanjizm gibi ideolojik mesajlar doğrudan afişlere yansımıştır. Almanya'da antisemitist ve antikomünist propaganda afişleri ön plana çıkarken, Sovyetler Birliği'nde de antifaşist söylemlere yer veren propaganda afişleri kullanılmıştır. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetlerinde fedakârlık, cesaret ve kahramanlık gibi konular ön plana çıkmıştır (Riasanovsky ve Steinberg, 2011: 570). İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden kısa bir süre sonra başlayan Soğuk Savaş döneminde de afişlerden propaganda amaçlı yararlanılmıştır. Bu dönemde Batı Bloku ülkelerinde Komünizm, Doğu Bloku ülkelerinde ise Kapitalizm karşıtı propaganda afişleri kullanılmıştır. Pek çok farklı milletten oluşan Sovyetler Birliği'nde, özellikle propaganda amaçlı afişler, etkin bir rol oynamıştır. Bu süreçte afişler, görseller yoluyla verilen mesajların Sovyetler Birliği bünyesinde bulunan farklı dil, kültür ve yaşayış içerisindeki insanların tümü tarafından anlaşılmasını sağlamıştır.

Sovyetler Birliği lideri Joseph Stalin döneminde başlayan beş yıllık kalkınma planı kapsamında afişler, Sovyetler Birliği'nde ekonomik ve sosyal alanda yaşanan gelişmelerin kitlelere aktarılmasında etkin bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde özellikle radyonun kitleler tarafından benimsenmesinde propaganda afişlerinden yararlanılmıştır. Diğer yandan Sovyetler Birliği'nde Kore Savaşı'ndan sonra güçlenen ABD karşıtı söylemler de propaganda afişlerinde sıklıkla yer almış, ABD işgalci ve emperyalist bir ülke olarak suçlanmıştır. Sovyetler Birliği tarafından ABD'ye karşı hazırlanan propaganda afişlerinde özellikle ABD tarafından Doğu Bloku ülkelere yönelik yayın yapan RFE hedef alınmıştır. ABD tarafından desteklenen ve Batı Bloku ülkelerinden Doğu Bloku ülkelere yönelik yayın yapan RFE'yi yıkıcı propaganda yapmakla suçlayan Sovyetler Birliği (Rider, 2015: 37), propaganda görselleri üzerinden RFE'nin radyo yayınlarını sert şekilde eleştirmiştir.

Çalışma kapsamında Sovyetler Birliği'nde radyo yayınlarının kitlelere sunulmasında önemli rol oynayan afişlerde verilen mesajların ortaya konulması amaçlanmıştır. Böylece afişler üzerinden elde edilen bulgular ışığında, Sovyetler Birliği'nde radyonun teşvik edilmesi ve Batı Blokunun radyo yayınlarının itibarsızlaştırılması amacıyla afişlerin ne şekilde kullandığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

5. Sovyetler Birliği'nde Radyo Yayıncılığını Konu Alan Afiflerin Göstergebilimsel Analizi

Çalışmanın bu kısmında "Aile", "Köy", "ABD" ve "CIA" konulu dört Sovyet afişi göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Göstergebilim, insanlar tarafından belirli anlamlar yüklenen göstergeleri inceleyen bilim dalıdır. İnsanlar göstergeler yoluyla belirli iletileri karşısındaki insanlara aktarır. Bu süreçte göstergeler, kimi zaman soyut bir kavramı somut bir kavramla temsil etmek için kimi zaman da belirli anlamları doğrudan ifade etmek yerine gizleyerek sunmak için kullanılır (Rifat, 2013: 97). Göstergebilim çok geniş bir alanı kapsar (Tekinalp ve Uzun, 2013: 139). Göstergebilimin ortaya çıkmasında Ferdinand de Saussure ve Charles Sanders Peirce'in dilbilimi alanındaki çalışmaları öncülük eder. Saussure ve Peirce'in gösterge modelleri arasında benzerlik ve farklılık bulunur (Fiske, 2017: 137). Saussure, dilin ikinci bir anlamı olduğunu belirtir (Saussure, 2014:81). Saussure'e göre gösterenin gösteren ve gösterilen olmak üzere iki anlamı bulunur (Kalkan Kocabay, 2008: 16). Gösteren, bir göstergenin evrensel anlamını oluşturur. Diğer bir deyişle gösteren boyutunda bir kavramın doğrudan ilk anlamı üzerinde durulur. Gösterilen ise göstergenin herkes tarafından ortak olmayan, değişebilen anlamını açıklar. Örneğin beyaz bir güvercin gösteren anlamında insanların zihinlerinde ilk anlam olarak bir hayvanı tasvir ederken, gösterilen boyutunda beyaz güvercin kullanıldığı bağlama göre barış, adalet, özgürlük vb. kavramları temsil edebilir. Gösterilenin oluşumunda toplumsal uzlaşı ön planda tutulur (Sığırcı, 2016: 52). Yani gösterilenin meydana getirdiği anlam insanların ortak kanaatleri sonucunda oluşur.

Çalışma kapsamında belirlenen afiflerdeki göstergeler, kullanıldııkları bağlam çerçevesinde Saussure'ün gösterge modeli üzerinden analiz edilmiştir.

Çalışmada Красное Знамя (Kırmızı Bayrak) (Krasnoyeznamya, 2019), Zentrales Verzeichnis Antiquarischer Bücher (ZVAB - Antik Kitaplar Merkez Dizini) (ZVAB, 2019) ve Информационное агентство REGNUM (REGNUM Haber Ajansı) (Regnum, 2019) adlı üç farklı sitedeki toplam 480 afişi içerisinde Sovyetler Birliği'ne ait radyo yayıncılığını konu alan toplam yedi afişe ulaşılmıştır. Çalışmada her üç sitenin örnekleme seçiminde kullanılmasının nedeni, sitelerin kapsamlı ve detaylı bir şekilde Sovyetler Birliği dönemindeki afiflere yer vermiş olmasıdır. Afiflerin yapıım yılı ve diğer bilgiler ilgili web sitelerinden elde edilmiştir. Farklı sitelerden afiflere yönelik elde edilen bilgiler de afiflerin tarih ve içerdiği bilgileri doğrulamıştır. Elde edilen yedi afişten ikisi herhangi bir propaganda mesajı içermediği için çalışmanın dışında tutulmuştur. Kalan beş afişten ikisinin de içerik olarak benzer mesaj içermesi nedeniyle benzer olan afiflerden birine çalışmada yer verilmemiştir. Tüm bu süreçte kalan dört afişi çalışmanın örnekleme olarak incelenmiştir.

Çalışmada örneklem olarak belirlenen, Sovyetler Birliği'nin radyo yayıncılığını ele alan dört afişin, iki konu üzerinden mesaj verdiği ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin kullandığı afişlerin ilk ikisinde radyoyu teşvik etmek, diğer ikisinde de Batı Bloku ülkelerindeki Sovyetler Birliği'ne yönelik radyo yayınlarını eleştirmek amacıyla kullanıldığı saptanmıştır. Çalışma kapsamında belirlenen ilk iki afişte, Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığının ne şekilde teşvik edildiği, diğer iki afişte de Batı Blokunun radyo yayınlarının ne şekilde eleştirildiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu süreçte Sovyetler Birliği yönetiminin radyo yayınlarına yönelik kitleler nezdinde oluşturduğu ve afişler üzerinden yansıttığı algıların açıklanması amaçlanmıştır.

5.1. "Aile" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

"Aile" konulu Sovyetler Birliği afişi, 1949 yılında Govorkov Victor Ivanovich (1906-1974) tarafından hazırlanmıştır. Gösteren açısından incelendiğinde afişte bir erkek, bir kadın ve bir de küçük bir kız çocuğunun görseline yer verildiği görülmekte, her üçünün de bir evde oldukları ve evdeki masanın üzerinde de küçük bir radyo cihazının olduğu yansıtılmaktadır. Fonda bir pencere, pencereden karlar içinde bir sokak manzarası ve üzerinde Sovyetler Birliği'nin yönetim merkezi olan Kremlin'i tasvir eden bir resmin olduğu duvar bulunmaktadır. Her üçünün de kulaklık takarak masada bulunan radyoyu dinledikleri aktarılmakta, radyo dinlemekten mutlu oldukları yansıtılmaktadır. Afişin altında, Dinle, Moskova konuşuyor! (Слушай, говорит Москва!) yazısı yer almaktadır.

Resim 1. "Aile" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

(Kaynak: Live Journal, 2019)

Gösterilen boyutunda analiz edildiğinde, afifte Sovyetler Birliği yönetiminin Sovyetler Birliği halkını radyo dinlemeye teşvik ettiği görölmekte, afifte yer alan kişiler, Sovyetler Birliği tarafından idealize edilen Sovyet aile yapısını temsil etmektedir. Bu açıdan afifteki aile doğrudan Sovyetler Birliği sınırları içerisinde yaşayan ailelerin metonimi* olarak kullanılmaktadır. Afifte resmedilen radyo görseli, dönemin radyolarından farklı olarak küçük bir cihaz şeklinde sunulmuştur. Diğer yandan dönemin şartlarında değerlendirildiğinde yine alifılışın dışında radyonun kulaklıkları olduğu ve ailenin kulaklıklar takarak radyo dinlediği aktarılmaktadır. Bu şekilde Sovyetler Birliği, Sovyet ailelerin gelişmiş teknoloji-den istifa edebildikleri mesajını vermeye çalışmakta, ailenin mutlu bir şekilde radyo dinliyor gösterilmesi, Sovyet ailelerin radyo dinlemekten zevk aldığı fikrini oluşturmaktadır. Afifte slogan şeklinde kullanılan Dinle, Moskova konuşuyor! yazısı ile Sovyet ailelerinin radyo dinlemesi teşvik edilmektedir. Afifte yer alan Kremlin resmi ile Sovyet ailenin, Sovyetler Birliği yönetimine bağlı hareket ettiği mesajı verilmeye çalışılmaktadır. Bu şekilde Sovyetler Birliği yönetimin gücü ve otoritesine vurgu yapılmaya çalışıldığı görölmektedir. Bu süreçte Sovyetler Birliği yönetiminin radyo konulu afif üzerinden bir kaç başlık altında propaganda gerçekeştirdiği anlaşılmaktadır.

Propaganda, her zaman Sovyetler Birliği'nin kilit bir meselesi olmuştur. Sovyetler Birliği'nin propaganda faaliyetleri yalnızca basılı kelimeler ile sınırlı tutulmamış, Sovyet yönetimi afif üzerinden de çağdaşlık vurgusuna yönelmiştir. Bu aşamada Sovyetler Birliği'nde radyo üzerinden gerçekeştirilen propagandada çağdaşlık önemli bir yer tutmuştur (Lovell, 2013: 78).

Sovyetler Birliği yönetimi afif üzerinden radyoyu, modernlik, çağdaşlık ve gelişmişliğin bir simgesi olarak kitlelere sunmaktadır.

Tablo 1. "Aile Konulu" Sovyet Birliği Afifi

Gösterge Modeli		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Baba, anne, çocuk	Sovyetler Birliği tarafından idealize edilen aile
Nesne	Radyo	Modernlik, çağdaşlık, gelişmişlik
Resim	Kremlin'in resmi	Otorite, güç, bağlılık

* Aralarında az veya çok benzerlik bulunan kavramlardan birinin diğeri yerine kullanılmasını ifade etmektedir (Guiraud, 2016: 145-146).

5.2. "Köy" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

"Köy" konulu Sovyetler Birliği afişi, 1949 yılında Aleksej Alekseevich Kokorekin (1906-1959) tarafından hazırlanmıştır. Gösteren boyutunda analiz edildiğinde afişte elektrik direğine tırmanmış bir işçinin elektrik lambasını taktığı resmedilmekte, elektrik lambasının hemen yanında da hoparlörün olduğu aktarılmaktadır. Afişin fonunda ev görsellerine yer verilmekte, afişin sol üstünde Sovyetler Birliği lideri Vlademir Lenin'e ait olduğu belirtilen Komünizm, Sovyet gücü ve tüm ülkenin elektriğe kavuşturulmasıdır (Коммунизм-это есть советская власть плюс электрификация всей страны) yazısı bulunmaktadır. Afişin altında ise büyük puntolar içerisinde Kolektif çiftlik köyü - elektrik ve radyo (Колхозной деревне-электроэнергию и радио) yazısı yer almaktadır.

Resim 2. "Köy" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

(Kaynak: Amic, 2019)

Afiş gösterilen açısından incelendiğinde, çalışma kapsamında incelenen ilk afişte olduğu gibi radyonun çağdaşlık simgesi olarak sunulmasına çalışıldığı görülmektedir. Bu aşamada afişte Lenin'in elektriğin önemini vurgulayan konuşmasına atıfta bulunulmakta, Lenin'in geçmiş dönemde elektriğin önemi üzerine vurgusu, yıllar sonra Lenin'den sonra gelen Sovyetler Birliği yönetimince radyo üzerinden yapılmaktadır. Diğer bir deyişle Sovyetler Birliği yönetimi elektrik gibi radyoyu da modernliğin bir simgesi olarak afişlerde sunmakta, bu aşamada da afişte Lenin kanaat önderi olarak kullanılmaktadır.

Lenin, Sovyetler Birliği içerisinde efsanevi kişilik olarak kabul edilmektedir (Tu-

markın, 1997: 3). Afifin yapıldığı tarihten 25 yıl önce ölmesine karşın Lenin, Sovyetler Birliği'nde efsanevi lider olarak o dönemde de etkisini sürdürmektedir. Lenin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği liderliğine gelen Josef Stalin döneminde de Lenin'in efsanevi liderlik propagandası devam etmektedir (Apor vd., 2016: 29- 30). Diğer yandan afifte radyo üzerinden Sovyetler Birliği yönetiminin Sovyet halkının refahını sağlamaya çalıştığı algısı meydana getirilmektedir. Afifin özellikle Sovyetler Birliği'ndeki kolektif çiftlik köyünü konu alması, radyo kullanımının ülke genelinde köylere bile ulaştığı algısı oluşturulmaktadır. Aynı şekilde Lenin'in de konuşması özelinde Komünizm ideolojisi ile radyo arasında bağ kurulması amaçlanmaktadır. Böylece Sovyet yönetimi afif üzerinden, Komünizmin geçmişte Sovyet halkına elektriği sağladığı gibi radyoyu da sağladığına yönelik propaganda faaliyeti yürütmeye çalışmaktadır.

Tablo 2. "Köy" Konulu Sovyetler Birliği Afifi

Gösterge Modeli		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Ampul, hoparlör	Modernlik, çağdaşlık, gelişmişlik

5.3. "ABD" Konulu Sovyetler Birliği Afifi

"ABD" konulu Sovyetler Birliği afifi, 1976 tarihinde hazırlanmıştır. Afif gösteren boyutunda analiz edildiğinde, iki mikrofonun önünde duran kişinin avuçlarının mikrofonun üzerinde olduğu aktarılmakta, ellerin üzerinde de CIA (ЦРУ) yazıları bulunmaktadır. Kişinin giydiği kıyafetin kollarının içerisinde de birilerinin olduğu, kıyafetin kollarının içerisinde yer alan kişilerin ellerinde kağıt olduğu ve mikrofonlara doğru konuştukları aktarılmaktadır. Radyo yayını yapan kişilerden birinin elindeki kağıdın üzerinde gamalı haç görseli bulunmakta, mikrofonların üzerinde sırasıyla Özgür (свобода) ve Özgür Avrupa (свободная европа) yazılarının olduğu görülmektedir. İki mikrofonun kesiştiği yerde bir dolar işareti bulunmakta, dolar işaretinin hemen altında da Antikomünizm (антикоммунизм) yazısı yer almaktadır. Mikrofonların altında da iç içe geçen çemberlerin bulunduğu ve çemberlerin üzerinde de sırasıyla iftira, yanlış bilgilendirme, yalan, aldatma, lekeleme, yalan (клевета дезинформация ложь обман грязь ложь) yazılarının olduğu görülmektedir. Afifte siyah bir fon yer almakta, Afifin sağ üstünde Onların özgürlük olarak adlandırdıkları belirli bir hedefe sahiptir: Tüm sınırlar boyunca radyo dalgalarına yalan akışları göndermek (их пресловутая свобода целенаправленного рода: через любые рубежи послать в эфир потоки лжи) şeklinde yazı bulunmaktadır.

Resim 3. "ABD" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

(Kaynak: Antikbar, 2019a)

Soğuk savaş döneminde ABD’de doğrudan Doğu Bloku ülkelere antikomünizm propagandası yapmak amacıyla Özgür Avrupa Radyosu (Radio Free Europe, RFE) 1949 yılında kurulmuş, Doğu Bloku ülkelere yönelik radyo yayınlarında Sovyetler Birliği sert bir şekilde hedef alınmıştır. RFE yayınlarında Sovyetler Birliği’ni diktatörlük yapmakla ve Doğu Bloku ülkelerinin özgürlüklerini ellerinden almakla suçlamıştır.

Gösterilen boyutunda analiz edildiğinde, afişte Sovyetler Birliği’nin radyo yayınları üzerinden doğrudan ABD karşıtı propaganda faaliyeti yürütmeye çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Afişte, mikrofonların üzerinde yer alan Özgür ve Özgür Avrupa yazılarıyla doğrudan RFE ve Sovyetler Birliği’ne karşı yayın yapan diğer radyo kuruluşları hedef alınmıştır. Afişte yer alan ellerin üzerinde CIA yazısının olması ile antikomünist yayınlar yapan radyo spikerlerinin doğrudan CIA’in denetiminde hareket ettiği mesajı verilmekte, mikrofonların arasında bulunan dolar işareti de CIA’in antikomünist yayın yapan radyo yayınlarına verdiği iddia edilen yardımı simgelemektedir. Spikerlerin birinin elindeki kağıdın üzerinde gamalı haç görselinin olması ile de radyo yayınlarının Nazi Almanyası döneminde Sovyetler Birliği’ne karşı yapılan radyo yayınlarına benzerlik taşıdığı aktarılmaktadır. Afişin fonunun siyah olması, radyo yayınlarının Sovyetler Birliği’ne yönelik oluşturduğu tehlikeyi temsil etmekte, radyo yayınlarının çevresinde yer alan iftira, yanlış bilgilendirme, yalan, aldatma, lekeleme şeklindeki ithamlar da doğrudan afişteki radyo yayınlarına yapılmaktadır. Sovyetler Birliği yönetimi afiş üzerinden doğrudan kendisine karşı yayın yapan radyoları hedef almakta, bu süreçte Sovyet yönetimi afiş üzerinden ABD merkezli hareket ettiği iddia edilen yayınların itibarsızlaştırılmasına çalışmaktadır. Bu yolla

Doğu Bloku ÷lkelerindeki halkların bu tarz radyo yayınlarını dinlememeleri, dinleseler bile verilen bilgilere itibar etmemeleri gerektiği aktarılmaktadır.

Tablo 3. "ABD" Konulu Sovyetler Birliği Afifi

Gösterge Modeli		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İşaret	Dolar işareti	CIA'in radyo yayınlarına yaptığı yardım
İnsan	Radyo spikerleri	Radyo yayınlarının yol açtığı propaganda
Konum	Siyah fon	Radyo yayınlarının meydana getirdiği tehlike

5.4. "CIA" Konulu Sovyetler Birliği Afifi

"CIA" konulu Sovyetler Birliği afifi, 1984 tarihinde hazırlanmıştır. Gösteren açısından incelendiğinde afifte başları iç içe geçmiş iki kişinin bir mikrofonun önünde konuşma yaptıkları aktarılmakta, konuşma yapan kişilerin başlarındaki şapkaların üzerinde CIA'in logosunun olduğu gör÷lmekte, diğer yandan şapkalarının üstünde sırasıyla Özgür (свобода) ve Özgür Avrupa (свободная европа) yazıları bulunmaktadır. Mikrofonun altında ise büyük puntolarla Birlikte Yalan (ложь в униион) yazısı yer almakta, afişin sağ alt bölümünde ise küçük puntolar içerisinde "CIA tarafından yönetilen Özgür Avrupa Radyosu ve Özgürlük Radyosu, havadan saatlik ve günlük olarak Sovyetler Birliği'ni iftira ile zehirlemekte, sosyalist yaşam tarzına yönelik karşı devrimci gösterileri sistemli olarak kışkırtmakta ve sosyalist devletlerin durumu ile ilgili yalanlar söylemektedir. ABD tarafından Özgür Avrupa Radyosu ve Özgürlük Radyosu'na yıllık 100 milyon dolar tahsis edilmektedir" yazıları bulunmaktadır.

Resim 4. "CIA" Konulu Sovyetler Birliği Afifi

(Kaynak: Antikbar, 2019b)

Afiş gösterilen açısından incelendiğinde, çalışma kapsamında incelenen üçüncü afişteki gibi Sovyetler Birliği'nin, afiş üzerinden ABD karşıtı propagandaya yöneldiği ortaya çıkmaktadır. Afişte mikrofonun arkasında yer alan kişiler, hem RFE'nin spikerleri hem de CIA'in ajanları olarak sunulmaktadır. Afişte yer alan kişilerin giydiği şapkalarda CIA'in logosuna yer verilirken, aynı zamanda şapkalarda RFE'i tanımlayan yazılar da bulunmaktadır. Spikerlerin ikisinin de ağzının mikrofonda birleştiği aktarılarak, mikrofonda konuşan kişilerin aslında spikerler olmadığı CIA'in ajanları olduğu belirtilmektedir. Bu aşamada RFE'nin radyo yayınlarının doğrudan CIA'in kontrolünde hareket ettiğine yönelik kitlelere mesaj verilmeye çalışılmakta, afişte yer alan birlikte yalan vurgusu ile ABD'nin finansal desteği ile yayın yapan RFE'nin gerçek bilgiler sunmadığı, radyo yayınlarının yalan temelli olduğu iddia edilmektedir. Aynı zamanda afişteki görüntüsel göstergeler üzerinden verilen mesajların güçlendirilebilmesi için afişin sağ altında ABD radyo yayınlarına yönelik olumsuz iddialarda bulunulmakta ve RFE'nin ABD tarafından maddi açıdan desteklendiği vurgulanmaktadır. Böylece Sovyetler Birliği yönetimi, RFE'nin radyo yayınlarının gerçek bilgiler vermekten ziyade CIA'in kontrolünde ABD'nin propagandasını gerçekleştirdiğini iddia etmektedir. Afiş üzerinden insanların zihinlerinde RFE yayınlarının bilgi kaynağı olmaktan ziyade propaganda aracı olarak hizmet gördüğüne yönelik algı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu şekilde Sovyetler Birliği, RFE'nin radyo yayınlarının Doğu Bloku halkları tarafından dinlenmesini engellemeyi amaçlamaktadır.

Tablo 4. "CIA" Konulu Sovyetler Birliği Afişi

Gösterge Modeli		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	CIA şapkası giyen spikerler	CIA'in radyo yayınlarını kontrol etmesi
Nesne	Mikrofon	Yalan

6. Sonuç

Çalışma kapsamında Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığını konu alan afişler üzerine incelemede bulunulmuştur. Elde edilen bulgularda, Sovyetler Birliği'nin afişler üzerinden iki temel mesajı kitlelere aktarmaya çalıştığı ortaya çıkarılmıştır. Bunlardan ilki Sovyetler Birliği'nde radyo kullanımının teşvik edilmesine yönelik mesaj olmuştur. Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında hazırladığı afişler üzerinden kitlelere radyoyu, çağdaşlığın ve gelişmişliğin bir simgesi olarak sunmuş, bu şekilde Sovyet halkına radyo kullanımının önemini vurgulamayı amaçlamıştır. Diğer yandan Sovyet halkının radyo kullanımı, Sovyetler Birliği yönetiminin ve Komünizm ideolojisinin bir başarısı olarak kitlelere aktarılmış,

Sovyet halkının çağdaşlığın simgesi olarak sunulan radyolara sahip olması, Sovyetler Birliği'nin idaresi sonucunda olduğu algısı kitlelerde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin radyo yayınları ile ilgili afişlerde verdiği bir diğer mesaj da Batı Bloku ülkelerinin Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Bloku ülkelerinde gerçekleştirdiği radyo yayınları ile ilgili mesajdır. Sovyetler Birliği yönetimi, Soğuk Savaş döneminin en yoğun yaşandığı yıllarda hazırlattığı afişlerde doğrudan Batı Blokunun radyo yayınlarını hedef almış, afişler üzerinden Batı Bloku ülkelerinin Doğu Bloku ülkelerine gerçekleştirdiği radyo yayınlarına yönelik olumsuz ithamlarda bulunmuştur. Bu süreçte Sovyetler Birliği'nin özellikle hedefinde ABD yer almış, ABD'nin CIA üzerinden Özgür Avrupa Radyosu'nu (RFE) finanse ettiği ve RFE'nin doğrudan Sovyetler Birliği karşıtı radyo yayınlarına yöneldeği belirtilmiştir. Afişlerde RFE'nin, CIA'in yönetiminde hareket ettiğine ve bu nedenle RFE tarafından gerçekleştirilen radyo yayınlarının gerçek bilgiyi sunmaktan ziyade CIA'in propagandasını gerçekleştirdiğine yönelik Sovyet halkında algı oluşturulmaya çalışılmıştır. Afişlerde RFE'nin yayınlarının gerçek bilgilerden ziyade yalan ve iftiraya yönelerek, Doğu Bloku ülkelerinde kargaşaya yol açmaya çalıştığı iddia edilmiş, bu yolla Sovyetler Birliği halkının RFE'nin radyo yayınlarını dinlemesinin engellenmesi amaçlanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin afişler üzerinden radyo yayınlarına yönelik mesajları kitlelere aktarması, verilmek istenen mesajın kitleler nezdinde etkisini arttırması bakımından önem taşımaktadır. Çünkü radyo üzerinden aktarılamayan görsel öğelerin afişler üzerinden kitlelere ulaşması, kitlelere verilmek istenen mesajın daha dikkat çekici ve akılda kalıcı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda pek çok farklı milletten meydana gelen Sovyetler Birliği'nin propaganda mesajlarını, afişler üzerindeki görseller üzerinden sunması mesajların ülkedeki tüm kitleleri hedef almasına yol açmaktadır. Diğer yandan Sovyetler Birliği, radyo yayınlarını sınırlı oranda dinleyen veya hiç dinlemeyen kitlelere de propaganda afişleri üzerinden ulaşmakta, böylece Sovyetler Birliği'nin afiş propagandası, radyo propagandasına maruz kalmayan Sovyet vatandaşlarını da etkisi altına almaktadır. Sovyetler Birliği tarafından radyoda verilen mesajlar, insanlar tarafından kaçırılabilen veya insanlar mesajları dinlemek istemedikleri zaman radyo kapatabilmektedir. Buna karşılık şehirlerin muhtelif yerlerine asılan propaganda afişlerindeki mesajlara kitleler bir şekilde maruz kalmakta, bu yolla radyo kanalıyla ulaşamayan mesaj afişler üzerinden kitlelere aktarılabilir.

Çalışmada elde edilen bulgular genel anlamda değerlendirildiğinde, Sovyetler Birliği'nin kitlelerde radyo yayınlarına yönelik algı oluşturmada afişlerden propaganda amaçlı yararlandığı ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte Sovyetler Birliği, afişler üzerinden kitlelerin Sovyet radyo yayınlarını dinlemelerini teşvik etmeye, diğer yandan Batı Blokunun radyo yayınlarını da dinlemelerini engellemeye çalışmaktadır.

Çalışmada Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığının afişler üzerinden sunumunun ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma, Sovyetler Birliği'nin radyo yayınlarına bakış açısını yansıtmaları bakımından önem taşımaktadır. Elde edilen bulgularda, Sovyetler Birliği yönetiminin Soğuk Savaş döneminin başlarında daha çok Sovyet halkına radyonun kullanımını teşvik etmek; Soğuk Savaş döneminin yoğun olarak yaşandığı dönemlerde de Batı Bloku ülkeleri tarafından Doğu Bloku ülkelerine yönelen radyo yayınlarını itibarsızlaştırmak için afişlerden propaganda amaçlı yararlanıldığı ortaya çıkmıştır. Gelecek çalışmaların Sovyetler Birliği'nde radyo yayıncılığının sunumunu, gazete ve dergi gibi farklı kitle iletişim araçları üzerinden mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak incelemesinin alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2005). *Radyonun Sihirli Kapısı, Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Akarcalı, S. (2003). *İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Amic (2019). "Köy Konulu Sovyetler Birliği Afişi", [https:// www. amic. ru/ news/ 407854/](https://www.amic.ru/news/407854/), Erişim Tarihi: 23.10.2019.
- Antikbar (2019a). "ABD Konulu Sovyetler Birliği Afişi", [https:// www. antikbar. co. uk/ original_ vintage_ posters/ propaganda_ posters/ anti_ soviet_ propaganda_ usa_ radio_ ussr/ PP1171/](https://www.antikbar.co.uk/original_vintage_posters/propaganda_posters/anti_soviet_propaganda_usa_radio_ussr/PP1171/), Erişim Tarihi: 23.10.2019.
- Antikbar (2019b). "CIA Konulu Sovyetler Birliği Afişi", [https:// www. antikbar. co. uk/ original_ vintage_ posters/ propaganda_ posters/ cia_ slander_ ussr_ radio_ liberty_ freedom_ / PP1123/](https://www.antikbar.co.uk/original_vintage_posters/propaganda_posters/cia_slander_ussr_radio_liberty_freedom_/PP1123/), Erişim Tarihi: 23.10.2019.
- Apor, B., Behrends, C. J., Jones, P., & Rees, E. A. (2016). *Leader Cult in Communist Dictatorships*. New York: Palgrave Macmillan.
- Baker, S. (1990). Describing Images of the National Self: Popular Accounts of the Construction of Pictorial Identity in the First World War Poster, *Oxford Art Journal*, 13(2), 24-30.
- Briggs, A., & Burke, P. (2004). *Medyanın Toplumsal Tarihi*, Çev. İbrahim Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Bulkeley, R. (1999). Harbingers of Sputnik: the Amateur Radio Preparations in the Soviet Union. *History and Technology, an International Journal*, 16(1), 67-102.
- Cummings, R. H. (2008). The Ether War: Hostile Intelligence Activities Directed against Radio Free Europe, Radio Liberty, and the Émigré Community in Munich during the Cold War. *Journal of Transatlantic Studies*, 6(2), 168-182.
- Feinberg, E. L. V. (2006). The Development of Radio in Russia. *Herald of the Russian Academy of Sciences*, 76(1), 64-70.
- Fiske, J. (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Çev: Süleyman İrvan. 5. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Goebbels, J. (2016). *Gerçek Yüzüyle Komünizm ve Teori ve Pratikte Bolşevizm*, Çev., Zehra Köroğlu, İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. Çev., Mehmet Yalçın. 3. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.

- Habibov, N., & Zainiddinov, H. (2017). Effect of TV and Radio Family Planning Messages on the Probability of Modern Contraception Utilization in Post-Soviet Central Asia. *The International Journal of Health Planning and Management*, 32(1), 17-38.
- Hart, B. L. (2015). İkinci Dünya Savaşı Tarihi. Çev: Kerim Bağrıaçık. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hollander, G. D. (1967). Recent Developments in Soviet Radio and Television News Reporting. *Public Opinion Quarterly*, 31(3), 359-365.
- Howell, W. S. (1960). The North American Service of Radio Moscow. *Quarterly Journal of Speech*, 46(3), 262-269.
- Jeanneney, J. N. (2006). Başlangıçtan Günümüze Medya Tarihi, Çev., Esra Atuk, 6. Baskı, İstanbul: YKY.
- Kalkan Kocabay, H. (2008). Tiyatroda Göstergibilim. İstanbul: E Yayınları.
- Kingston, P. J. (1984). Broadcasts in French from Moscow: February 1940-August 1941. An Evaluation of the Reorientation of Radio Propaganda. *Cahiers du monde russe et soviétique*, 25 (2-3), 201-218.
- Kocabaşoğlu, U. (1980). Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları,
- Korolkov, D. V., & Pariiskii, I. N. (1979). The Soviet RATAN-600 Radio Telescope. *Sky and Telescope*, 57, 324-329.
- Krasnoyeynamya (2019). "Kırmızı Bayrak Sitesi", [http:// www.krasnoyeynamya. ru/](http://www.krasnoyeynamya.ru/), Erişim Tarihi: 21.12.2019.
- Krug, P. (1990). The Abandonment of the State Radio-Television Monopoly in the Soviet Union: The First Step toward Broadcasting Pluralism?. *Wisconsin International Law Journal*, 9, 377-412.
- Kuruoğlu, H. (2006). Propaganda ve Özgürlük Aracı Olarak Radyo. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- LaPorte, N. & Morgan, K. (2008). 'Kings Among Their Subjects'? Ernst Thälmann, Harry Pollitt and the Leadership Cult as Stalinization. N. Laporte et al. (eds.). In *Bolshevism, Stalinism and the Comintern* (pp. 124-145). London: Macmillan.
- Leone, M. (2017). Silence Propaganda: A Semiotic Inquiry into the Ideologies of Taciturnity. *Signs and Society*, 5(1), 154-182.
- Live Journal (2019). "Aile Konulu Sovyet Afişi", [https:// vera- krylova. livejournal. com /1029245. html](https://vera-krylova.livejournal.com/1029245.html), Erişim Tarihi: 23.10.2019.
- Lovell, S. (2011). How Russia Learned to Listen: Radio and the Making of Soviet Culture. *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, 12(3), 591-615.
- Lovell, S. (2013). Broadcasting Bolshevik: The Radio Voice of Soviet Culture, 1920s-1950s. *Journal of Contemporary History*, 48(1), 78-97.
- Lovell, S. (2015). *Russia in the Microphone Age: a History of Soviet radio, 1919-1970*. The United Kingdom: OUP Oxford.
- Mastny, V. (2019). *Soviet-East European Survey, 1986-1987: Selected Research and Analysis from Radio Free Europe/Radio Liberty*. The United Kingdom: Routledge.
- Messinger, S. G. (1992). *British Propaganda and the State in the First World War*. The Great Britain: Manchester University Press.

- Murray, C. (2000). *Propaganda: Superhero Comics and Propaganda in World War Two*, Copenhagen: University of Copenhagen Press, 141-155.
- Priestland, D. (2017). *Kızıl Bayrak Bir Komünizm Tarihi*, (Çev. Ali Çakıroğlu, Egemen Yılığür). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Regnum (2019). "REGNUM Haber Ajansı", [https:// regnum. ru/ pictures/ 2041740/ 39. html](https://regnum.ru/pictures/2041740/39.html), Erişim Tarihi: 21.12.2019.
- Riasanovsky, V. Nicholas, & Steinberg, D. Mark (2011). *Rusya Tarihi*. (Çev. Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Rider, T. C. (2015). Filling the Information Gap: Radio Free Europe–Radio Liberty and the Politics of Accreditation at the 1984 Los Angeles Olympic Games. *The International Journal of the History of Sport*, 32(1), 37-52.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Risso, L. (2013). Radio Wars: Broadcasting in the Cold War. *Cold War History*, 13(2), 145-152.
- Salomonovich, A. E. & Lebedev, P. N. (1984). The First Steps of Soviet Radio Astronomy. Sullivan, W. T. (Eds.). In *The Early Years of Radio Astronomy-Reflections Fifty Years after Jansky's Discovery* (pp. 269-288). USA: Cambridge University.
- Saussure, D. F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul: İthaki Yayınları.
- Schmelz, P. J. (2009). Alfred Schnittke's Nagasaki: Soviet Nuclear Culture, Radio Moscow, and the Global Cold War. *Journal of the American Musicological Society*, 62(2), 413-474.
- Şığircı, İ. (2016). *Göstergibilim Uygulamaları, Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Smirnov, V. V. (2012). Radio Broadcasting in New Russia: Specifics of Structure and Problems Functioning. *Journal of Radio & Audio Media*, 19(2), 278-287.
- Tekinalp, Ş. & Uzun, R. (2013). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. 4. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Thomas, G. (1982). Soviet Radio Electronic Combat and the US Navy. *Naval War College Review*, 35(4), 16-24.
- Torosyan, G., & Starck, K. (2006). Renegotiating Media in the Post-Soviet era: Western Journalistic Practices in the Armenian Radio Programme. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 2(2), 201-218.
- Tumarkin, N. (1997). *Lenin Lives!: the Lenin Cult in Soviet Russia*. USA: Harvard University Press.
- Wasburn, P. C. (1988). Voice of America and Radio Moscow Newscasts to the Third World. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 32(2), 197-218.
- Welch, D. (2004). Nazi Propaganda and the Volksgemeinschaft: Constructing a People's Community. *Journal of Contemporary History*, 39(2), 213-238.
- Winek, M. D. (2009). Radio as a Tool of the State: Radio Moscow and the Early Cold War. *Comparative Humanities Review*, 3(1), 99-113.
- Ziglin, R. (1935). Radio Broadcasting in the Soviet Union 1. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 177(1), 66-72.
- ZVAB (2019). "Antik Kitaplar Merkez Dizini", [https:// www. zvab. com/ ?cm _sp =TopNav- _Home- _Logo](https://www.zvab.com/?cm_sp=TopNav-_Home-_Logo), Erişim Tarihi: 21.12.2019.

Radyo dergisi, 1942